

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston
Milliy Pedagogika
Universiteti

No6(1)
2026

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 564 sahifa,
1-iyun, 2026-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapijanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyuu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F. O. – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers “Yangi O'zbekiston” and “Pravda Vostoka”, Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

Vakhobov Anvar Abdusattor oglu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

“Maktabgacha va maktab ta'limi” jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta'limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan **№C-5669363**
reyestr raqami tartibi bo'yicha
ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Milliy xarakter tushunchasining pedagogik va aksiologik talqini.....	10
Usmonova Muattar Bahadirjonovna	
Maktabgacha yoshdagi bolalarning o'zini o'zi anglashida muloqotning o'rni	14
Yaxshiboyeva Zuhra, Pardayeva Munisa	
Maktabgacha ta'lim tizimida sog'lom turmush tarzi ko'nikmalarini shakllantirishning zamonaviy usullari	17
Dilsora Shodmonova	
Педагогические предпосылки развития билингвизма у детей в дошкольных образовательных учреждениях	24
Истамова Нигора Азимжановна	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida neyrogimnastika texnologiyalaridan foydalanishning pedagogik asoslari.....	29
Saidova Nigora Olimovna, G'ulomova Shaxnoza Abdusalom qizi	
Jismoniy tarbiya va sport: iqtidorli yoshlarni tanlash, saralash va ularni maqsadli tayyorlashning zamonaviy yo'llari.....	32
Muxamedjanov Shovkat Muxrumovich	
Yoshlar ma'naviy-axloqiy tarbiyasida tarixiy xotira, milliy meros va qadriyatlardan foydalanishning pedagogik asoslari.....	36
Nomozov Muhammadyusuf Meyliqul o'g'li	
Sport tashkilotlarida rahbarlik qilish va boshqarish.....	40
Artikov Xayrulla Baxtiyarovich	
Formation and Development Stages of Terminology as a Scientific Discipline	44
Lola Mannobova	
Lexicographic Features of Onomastic Units in English and Uzbek Dictionaries	48
Berdiyeva Mashhura Tulqin qizi	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining qobiliyat, qiziqish va o'rganish usullarini hisobga olgan pedagogik metodlar va dars rejaları	51
Abdullaeva Gulmira, Egamberganova Yorqinoy Ollobergan qizi	
Disputning ingliz romanlaridagi pragmatik va lingvokulturologik ko'rinishlari	55
Abdumalikova Diyoraxon Rafiqjon qizi	
O'yin texnologiyalarining aqliy rivojlanishida muammolari bo'lgan bolalar ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishdagi o'rni	59
Abdunazarov Abdumutal Olimovich	
Auditoriyada va auditoriyadan tashqari jarayonda talabalar ijtimoiylashuvini rivojlantirish mexanizmlari	64
Alimova Gulrux Farhod qizi	
Maktabgacha yoshdagi bolalarda kreativ fikrlashni rivojlantirishda interaktiv o'yin texnologiyalarining pedagogik imkoniyatlari	70
Axtamova Mohinur O'tkir qizi	
Oilaviy zo'ravonlikka uchragan ayollarni qo'llab-quvvatlashda mahalla va ijtimoiy xizmatlarning o'rni	74
Dumarova Gulfira Kozimbekovna, To'liqinova Muxlisaxon Jamshid qizi	
O'zbek milliy romanchiligida tarixiy haqiqat va badiiy talqin (Xayriddin Sultonning "Yaldo kechasi" romani misolida)	78
G'aybulloyeva Parvina Samandar qizi	
Aqli zaif bolalarda kommunikativ faoliyatning ontogeneza shakllanishi	82
Hamraqulova Durdona Dilshod qizi	
Neuroeducation va Phygital Learning asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarining kognitiv faolligini rivojlantirish metodikasi	87
Hikmatova Yulduz Nuritdinovna	

Autizm spektri buzilgan bolalarning ijtimoiy-pedagogik moslashuvining nazariy asoslari	91
<i>Shodmanxojiyeva Iroda Ne'matulla qizi</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq rivojlanishini qo'llab-quvvatlashda o'yin texnikalarining roli	95
<i>Jamolova Farida Fatillo qizi</i>	
Ta'lim qardosh tillarga yo'naltirilgan mtt direktorining boshqaruv kompetentligini rivojlantirish mexanizmlari (Qoraqalpog'iston Respublikasi misolida)	98
<i>Jumagulova Gulziya Madiyarovna</i>	
Oliy ta'limda talabalarning raqamli taqdimot va ommaviy nutq ko'nikmalarini axborot texnologiyalari vositasida takomillashtirish	103
<i>Junaydullayev Oxunjon Kaxorjon o'g'li</i>	
Boshlang'ich sinf ona tili darslarida o'yin texnologiyalari orqali nutq malakalarini rivojlantirish	107
<i>Maqsuda Maxsudovna Murodova</i>	
O'zbek tilida "nur" so'zining ko'chma ma'nolari	113
<i>Maxbuba Axatova</i>	
Bo'lajak tarbiya fani o'qituvchilarini kasbiy tayyorlashda raqamli texnologiyalar va interfaol metodlardan foydalanishning o'ziga xos xususiyatlari	116
<i>Misirova Nodira Tovbayevna, Nosirova Dilfuza Sa'dullayevna</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ingliz tilida og'zaki nutqini shakllantirishdagi qiyinchiliklar	120
<i>Nabiyeva Xilola Abdulmuratovna</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalarning ma'naviy-ma'rifiy qiyofasini shakllantirishning o'ziga xos xususiyatlari... ..	123
<i>Niyozova Maftuna Normaxmat qizi</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida "Tarbiya" fanini tabiiy fanlar bilan integratsiyalash asosida ekologik tafakkurni shakllantirish.....	126
<i>Norbo'tayeva Iroda Yunusovna</i>	
Suzish vositalari yordamida talabalarning qo'l va oyoq mushaklarini rivojlantirish metodikasi	130
<i>Nosirov Sardor To'lqinjon o'g'li</i>	
Bo'lajak pedagoglarning metakognitiv kompetensiyasini rivojlantirishning didaktik imkoniyatlari	134
<i>Nosirova Ra'no Xamidovna</i>	
Dual ta'limda oliy ta'lim va maktabgacha ta'lim tashkilotlari o'rtasidagi hamkorlikning mazmuni.....	137
<i>Qoraboyeva Zohidaxon To'lanboyevna, Tursunbayeva Sevara Abdullo qizi</i>	
Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalar nutqida noverbal vositalarning roli.....	142
<i>Qurbanova Surayyo Tuynazar qizi, Maqsudboyeva Dilbar Olimjon qizi</i>	
Texnologiya fanini o'qitishda integrativ yondashuvning pedagogik zarurati va nazariy asoslari	146
<i>Qurbonmurotov Eldor Abdusaidovich</i>	
O'zbekistonning zamonaviy ta'lim muhitida o'zbek-rus bilingvizmi sharoitida o'quvchilar nutqining psixolingvistik xususiyatlari.....	149
<i>Qurdasheva Bonu Bexzod qizi</i>	
Xorij olimlari tadqiqotlarida prosotsial xulq-atvor namoyon bo'lishining o'rganilishi	153
<i>Rahimova Sarvinoz Odilboy qizi</i>	
Musiqqa fanlarini o'qitishda inquire-based learning texnologiyasidan foydalanish metodlari.....	157
<i>Raximova Dilbar Rizakulovna</i>	
Maktab rahbarining qaror qabul qilish uslubi pedagogik jamoa ijtimoiy faolligini rivojlantirish omili sifatida..	161
<i>Raximova Maryam O'tkir qizi</i>	
Yosh sportchilarda yurak-qon tomir tizimining morfofunksional adaptatsiyasi va sportchi yuragi fenomeni..	173
<i>Alimova Nasiba Adxamovna</i>	
Mintaqaviy iqtisodiyotda turizm klasterlarini rivojlantirishning zamonaviy yo'nalishlari.....	179
<i>Kurbonova Kamola Ilxomovna</i>	
Nutq madaniyati va notiqlik san'ati	183
<i>Mamadaliyeva Lola Shailyasovna</i>	
Molekulyar fizikada klasster yondashuvi asosida masalalar yechish samaradorligini oshirish	188
<i>Mirzamuratov Baxodir Fayzullayevich</i>	
Oliy o'quv yurtlari, sport tashkilotlari va sport marketingi tashkilotlari o'rtasidagi hamkorlikning zarurati.....	192
<i>Samatov Javlonbek Abdukayumovich</i>	

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini texnologiya darslarida turli materialdan amaliy ishlarni tashkil qilish metodikasi	195
<i>Sanakulov Xamrakul Rizakulovich, O'roqova Nigina Botirjon qizi, Xoliqulova Ozoda Shuxratovna</i>	
Modern Teaching Methods in English Language Learning.....	199
<i>Sarvinoz Abdulhakimova</i>	
Erkin Vohidov ijodining o'rganilishi	202
<i>Shahnoza Muhammadiyeva</i>	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida nutqiy faoliyatni rivojlantirishning ilmiy-nazariy asoslari	205
<i>Shopulatova Nasiba Umirovna</i>	
Yuqori intensivlikdagi atsiklik yuklamalar ta'sirida futbolchilar organizmi funksional holatining yoshga oid xususiyatlari.....	208
<i>Shukurova Sayyora Sa'dullaevna, Kadirov Abdurashid</i>	
Talabalarda badiiy did va estetik tarbiyasini rivojlantirish pedagogik muammo sifatida	211
<i>Temirov Murodjon Anvarovich</i>	
The Role of Authentic Materials in Teaching English for Specific Purposes: Implications for Tourism Students.....	215
<i>Toshmamatova Marjona Olimjon kizi</i>	
Neyrokognitiv rivojlanish va bolalarning maktabga psixologik tayyorgarligi o'rtasidagi bog'liqlik	220
<i>Toshpo'latova Mahina Farxod qizi</i>	
Bo'lajak o'qituvchilarda terminologik tafakkurni rivojlantirishning nazariy asoslari	224
<i>Umaraliyeva Shahlo Sayfullo qizi</i>	
Artistic Pedagogy as a Basis for Developing Spiritual-Communicative Culture in Student Youth: Pedagogical Foundations	228
<i>Umarova Malika Khisabidinovna, Orifjonova Kamolabonu Kozimbek qizi</i>	
Pragmatic Competence and Cultural Adaptation in EFL Contexts: Challenges and Pedagogical Implications.....	232
<i>Veronica Khatamova</i>	
Ta'lim tojik tilida olib boriladigan maktablarda morfologiya o'qitish muammosi	236
<i>Xojiyeva Iroda Zokirjon qizi</i>	
Innovatsion yondashuv asosida "Maktabgacha yoshdagi bolalarni tabiat bilan tanishtirish" modulini o'qitish metodikasi muammo sifatida	240
<i>Zaxro Yo'ldashovna Shanasirova</i>	
Interaktiv topshiriqlar orqali boshlang'ich sinf o'quvchilarining chet tiliga bo'lgan qiziqishlarini individuallashtirish	246
<i>Nishonova Gulchehra Ravshanjon qizi</i>	
The Role of Project-Based Learning and Artificial Intelligence Technologies in Enhancing Foreign Language Students' Academic Achievement and Motivation.....	250
<i>Olimov Sh. Sh., Zaripov K. Ya.</i>	
Mechanisms for Assessing Academic Achievements in the Finnish Education System and the Possibility of their Adaptation In Schools In Uzbekistan	254
<i>Saytbekova Svetlana Saylaubaevna</i>	
Maktabgacha ta'limda bolalar bilan innovatsion texnologiyalar yordamida ekologik omillarni singdirish	257
<i>Xoldorova Mashxura G'ulomovna</i>	
Finlyandiya ta'lim tizimida o'quvchilarning o'zlashtirishini baholash mexanizmlari va ularni O'zbekiston maktablarida qo'llash istiqbollari.....	260
<i>Xudaybergenova Zuxra Isakovna</i>	
Jadidchilik harakati va uning pedagogik-ijtimoiy mohiyati hamda tamoyillari	263
<i>Yusupov Ma'mur Ma'rufovich</i>	
Проблемы нравственного воспитания личности в произведениях В. Распутина.....	269
<i>Рахимова Шахзода Равшановна</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida matematik kompetensiyalarni shakllantirishning pedagogik omillari	273
<i>Imamova Nasiba Xurramovna</i>	

Bo'lajak biologiya o'qituvchilarida tolerantlik madaniyatini rivojlantirishning pedagogik asoslari	276
<i>Xidirov Faxriddin Fozilovich</i>	
Транслингвальные практики русскоязычных мигрантов в условиях многоязычной среды	280
<i>Рахмонова Нилуфар Уткир кизи</i>	
Nutqida nuqsoni bo'lgan bolalarda leksik-grammatik komponentni diagnostika qilish metodlari	284
<i>Mamatkulova Lobar Tolibjonovna</i>	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida o'yin texnologiyalari asosida bolalarning ta'limiy faoliyatini rivojlantirish.....	288
<i>Norqulova Ma'mura Husniddin qizi</i>	
Nutqdagi fonetik kamchiliklarning o'quv faoliyati va savodxonlikka ta'siri	293
<i>Xikmatova Saboxat Xusniddinovna</i>	
Oliy ta'limda sog'lom psixologik muhitni shakllantirish omillari	296
<i>Xusanbayeva Ziyoda Maxmutdjon qizi</i>	
Social-Psychological Factors of Increasing the Quality of Life	300
<i>Abdullaeva Ranazhon Matyakubovna</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqiy ko'nikmalarini rivojlantiruvchi zamonaviy o'quv topshiriqlarini ishlab chiqishning ilmiy-metodik asoslari.....	307
<i>Abdumalikova Gulchiroy</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida tayanch hayotiy va fanga oid kompetensiyalarni shakllantirishning didaktik imkoniyatlari.....	311
<i>Adizova Nigora Baxtiyorovna, Sayfullayeva Dilnoza Amrullayevna</i>	
Oliy ta'lim muassasalarida ingliz tili darslarida madaniyatlararo kompetensiyani rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari	316
<i>Azimova Maftuna Azizbekovna</i>	
Talabalarda lingvistik kompetensiyani rivojlantirishning pedagogik asoslari	321
<i>Eshbekova Dilnoza Ibraimovna</i>	
Boshlang'ich ta'lim o'quvchilarida moslashuvchanlikning psixologik xususiyatlari	324
<i>Fayziyeva Gulhayo Erkin qizi, Fatullayeva Manzura Idillo qizi</i>	
Naim Karimov talqinida Oybek badiiy tafakkurining biografik manbalari	327
<i>Jonpo'lotova Gulshoda Qobil qizi</i>	
Kurashchilarning kuch sifatini rivojlantirishda maxsus mashqlardan foydalanish	334
<i>Muxamedjanov Umidulla Fayzullayevich</i>	
Bo'lajak o'qituvchilarda axloqiy idealni shakllantirishning ijtimoiy-pedagogik asoslari	337
<i>Saidova Malika Erkin qizi</i>	
Yengil atletika texnikalarini pedagogik mahoratni rivojlantirish metodikalarida qo'llash	340
<i>Sattarov Qarshiboy Narqulovich, Mirzayev Karim Mamarasul o'g'li</i>	
Yengil atletika mashg'ulotlarida shug'ullanuvchilarning tezkorlik va chidamlilik sifatlarini rivojlantirishning innovatsion metodikasi	344
<i>Sattarov Sardor Sunnatulloevich</i>	
Innovatsion rivojlanish asosida uzluksiz ta'limning integratsiyalashgan mazmunini modellashtirish metodologiyasi.....	348
<i>Umarov Lutfillo Murodilloyevich</i>	
Milliy maktablarda rus tilini o'qitishda raqamli ta'lim resurslari va veb-saytlardan foydalanish metodikasi....	352
<i>Xolmirzayeva Munira Jahongir qizi</i>	
Педагогические основы повышения профессиональной компетентности будущих преподавателей физического воспитания высших образовательных учреждений	357
<i>Мавлянов Бахром Сангирович</i>	
Раннее выявление и мониторинг кожных заболеваний с помощью искусственного интеллекта: интегрированные архитектуры, алгоритмы и перспективы клинического внедрения	361
<i>Э. Ш. Назирова, Ш. Б. Абдусаломова</i>	
Ingliz tilida modallikni ifodalash vositalari va ularning semantik xususiyatlari	368
<i>Abdujalilova Sarvinov Rashid qizi, Abdurazzokova Mehriniso Azimjon qizi</i>	

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS	Ona va farzand munosabatlarida etnomadaniy omillarning psixologik xususiyatlari..... 373 <i>Abdullayeva Dilbar Ubaydullayevna</i>
	O'quvchilarning gapirish ko'nikmalarini rivojlantirishda interaktiv metodlarning o'rni 378 <i>Abdurahmanov Muhammadjon G'ulomjonovich</i>
	Aralash ta'lim texnologiyalari asosida ta'lim jarayonini loyihalashning ilmiy-metodik asoslari..... 381 <i>Alibayev Sobir Xolboyevich</i>
	Formativ baholash jarayonidan foydalanib o'quvchilarning o'rganishga bo'lgan motivatsiyasini oshirish 386 <i>Amirkulova Dilnoza Zokir qizi</i>
	Bo'lajak tarbiyachilarni kasbiy-pedagogi faoliyatga tayyorlash tendensiyalari 389 <i>Artikbayeva Aziza Abror qizi</i>
	The Role of National Values in English and Uzbek Literature: a Comparative Study 392 <i>Ataniyazova Sohiba Xamidovna</i>
	Frans Kafka ijodining psixologik talqini..... 396 <i>Atayev Shukur-Ali Ayub-Aliyevich</i>
	Development of a Set of Health-Promoting Exercises for Middle-Aged Men 50-60 Years Old, Taking Into Account Physical Training 400 <i>Dehqonova Mahmuda Ortiqovna</i>
	Oliy ta'limda talabalarni jismoniy rivojlantirish metodikalari 404 <i>Imomov Asliddin Abdurazoqovich, Sattarov Qarshiboy Narqulovich</i>
	Современные мобильные технологии: эволюция и развитие..... 408 <i>Жураев Илхом Исхокович</i>
	Bo'lajak o'qituvchilarda kongruentlik kompetensiyasini rivojlantirishning mazmuni 413 <i>Kamalova Dilobar Tairovna</i>
	Methodology for Developing Communicative Competence of Future Teachers Based on Multimedia Tools..... 418 <i>Kudratova Sultonposhsha Otabek qizi, Khalilova Mukhlisa Ulug'bek qizi, Ziyotova Umida Otabek qizi</i>
	Raqamli ta'lim muhitida ona tili darslarida matn bilan ishlashni tashkil etish..... 423 <i>Erdanova Zamira Olimovna</i>
	Milliy sport turlari orqali talaba yoshlar bilan interfaol dars jarayonini tashkil etish..... 426 <i>Mirzayev Az'am Xudaynazarovich, Sattarov Qarshiboy Narqulovich</i>
	Pedagogika bitiruvchilarining kasbiy o'zini o'zi rivojlantirishga asoslangan barqaror bandligini ta'minlash modeli..... 430 <i>Omonova Mohiniso Maqsud qizi</i>
	Boshlang'ich ta'limda fanlararo integratsiyani sun'iy intellekt asosida takomillashtirishning pedagogik imkoniyatlari..... 435 <i>Panjliyev Jo'raqul Menglimamat o'g'li</i>
	Boshlang'ich ta'limda web-kvest topshiriqlardan foydalanish..... 440 <i>Saidova Gavhar Ergashovna, Itolmasova Oygul Sabritdinovna</i>
	Developing Communicative Competence in English Language Education Through Modern Interactive Methods 443 <i>Sativoldieva Shoxsanam Utkir qizi</i>
	Анализ современных подходов и их недостатков к совершенствованию методов повышения пропускной способности в разветвлённых оптических сетях связи 447 <i>Киямов Рахматулло Рузиевич</i>
	Психологические механизмы профилактики противоправного поведения несовершеннолетних (на примере Республики Казахстан) 452 <i>Тайтелиева Ақтолқын Битуқызы</i>
	Professional ta'lim muassasalarida o'quvchilarning stressga bardoshlilikini rivojlantirishning pedagogik modeli 459 <i>Islamova Fotima Shamsiddinovna, Aliqulova Nilufar Jumanazar qizi</i>
	The Importance of Developing an Exercise Complex for Preparing Para Armwrestlers for Competition..... 463 <i>Karimov Faxriddin Xurramovich</i>

Loyiha asosidagi ta'limda portfolio va baholash rubrikalari tizimi: boshlang'ich sinf o'quvchilarida kommunikativ kompetensiyani monitoring qilish.....	467
Maxmudova Zulxumor Alim qizi	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilar uchun mustaqil ta'limni tashkil etish modeli	472
Muqimova Zulxumor Ziyataliyevna	
Methods for Developing Labor Productivity Through Increasing the Physical Activity of Enterprise and Organization Employees	477
Muxametov Axmad Muxametovich	
Developing Learner Autonomy Through Peer and Self-Assessment In EFL Classrooms.....	481
Rakhmonova Nodirakhon Mukhammadjonovna	
Oilaviy muhitning bolalar shaxsiy rivojlanishiga psixologik ta'siri	488
Xidoyatova Layli To'xtasinovna, Xursanova Mashhura Bobir qizi	
Tarbiyasi og'ir o'smirlarda ijtimoiy adaptatsiya va shaxslararo munosabatlar xususiyatlari.....	493
Elov Ziyodulla Sttorovich, Muxammadiyeva Gavhar Sirojiddin qizi	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida nutq madaniyatini shakllantirishning ilmiy-nazariy masalalari va pedagogik shartlari.....	499
Nasriddinova Nasiba Alimjonovna	
Ingliz va o'zbek lug'atlarida frazeologik birliklarning berilishi va lug'atlardagi muammolar	505
Oqboyeva Zulfiya Bobonazarovna	
Gamifikatsiya texnologiyasi asosida talabalarning o'quv motivatsiyasini rivojlantirish	510
Yuldashev Sardarxon Rashitxon o'g'li, Sattarova Maftuna Ravshan qizi	
Argumentativ tuzilmalar va sintaktik modellar: aktiv/passiv konstruksiyalar va nominalizatsiya hodisasi	513
Utupova Oysapar Urazmatovna	
Yoshlarni sog'lomlashtirish jarayonida milliy va xalq o'yinlaridan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari...	516
Axmedov Gayratjon Kosimovich	
Introduksiya sharoitida dorivor valeriana (<i>Valeriana officinalis</i> L.) ning suv rejimi, biokimyoviy tarkibi va ildiz hosildorligi	522
Xamrayev Rashid Ravshan o'g'li, Omonova Dildora Uchqun qizi	
Maktabgacha yoshdagi bolalarni savod o'rgatishga tayyorlashda zamonaviy pedagogik va raqamli texnologiyalardan foydalanishning metodik asoslari.....	527
Go'zal Qurbonova	
Shaxmat mashg'ulotlari orqali talabalarda tafakkur va qaror qabul qilish ko'nikmalarini shakllantirish	532
Kulboyev Nodirjon Salaydinovich	
Bo'lajak tarbiya fani o'qituvchilarining deontologik kompetensiyasiga oid G'arb pedagogik tafakkurining ilmiy-nazariy asoslari	535
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li	
Tabiiy fanlarni o'qitishda TIMSS yondoshuvining ahamiyati.....	539
Xoldorova Shahnoza Ismatjon qizi	
Zamonaviy raqamli texnologiyalar yordamida lingvokulturologik kompetensiyani rivojlantirish	544
Barotova Gulhayo Farhod qizi	
Uy ta'limidagi imkoniyati cheklangan bolalarning ijtimoiy-psixologik moslashuvi va ta'lim sifati monitoringi tahlili.....	548
Tojimatova Gavxarxon G'ulomjonovna, Pulatova Gulnoza Murodilovna	
O'quvchilarda tarixiy tafakkurni rivojlantirishda multimedia texnologiyalarining didaktik imkoniyatlari	554
Muhammadiyev Javlon Hayitboyevich	
Muammoli ta'lim asosida o'quvchilarda geografik bilimlarni rivojlantirishning ilmiy-metodik asoslari.....	558
Yovqochev Furqat Ulug'bek o'g'li	
Geografiya ta'limida 4k ko'nikmalarini rivojlantirishning innovatsion usullari.....	561
Yuldasheva Oyjamol Davronbek qizi	

BOSHLANG'ICH SINFLARDA O'QUVCHILARIDA NUTQ MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNING ILMIY- NAZARIY MASALALARI VA PEDAGOGIK SHARTLARI

Nasriddinova Nasiba Alimjonovna

“Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim” kafedrasida
p.f.f.d. (PhD), dotsent v.b.

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda o'quvchilarida nutq madaniyatini shakllantirishning ilmiy-nazariy asoslari va pedagogik shart-sharoitlari tadqiq etilgan. Zamonaviy ta'lim talablari asosida o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini rivojlantirish metodikasi tahlil qilingan. Tadqiqot davomida interaktiv metodlar va raqamli texnologiyalarning nutqni o'stirishdagi samaradorligi tajriba-sinov ishlari orqali asoslab berilgan. Shuningdek, maqolada nutq tushunchasiga ta'rif, uning paydo bo'lish tarixi hamda Sharq allomalarining nutqni rivojlantirish zarurati haqidagi fikrlari ham tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: nutq, madaniyat, boshlang'ich sinflar, metodika, ona tili, o'quvchi, o'qituvchi, zamonaviy yondashuv, pedagogika, samaradorlik.

Abstract: This article studies the scientific-theoretical foundations and pedagogical conditions for the formation of speech culture in primary school students. The methodology for developing students' oral and written speech based on modern educational requirements is analyzed. During the study, the effectiveness of interactive methods and digital technologies in speech development was substantiated through experimental work. The article also analyzes the definition of the concept of speech, its history of origin, and the views of Eastern scholars on the necessity of speech development.

Key words: speech, culture, primary school, methodology, native language, student, teacher, modern approach, pedagogy, effectiveness.

Аннотация: В данной статье рассматриваются научно-теоретические основы и педагогические условия формирования речевой культуры у учащихся начальной школы. Анализируется методика развития устной и письменной речи учащихся с учетом современных образовательных требований. В ходе исследования экспериментальным путем обоснована эффективность интерактивных методов и цифровых технологий в развитии речи. Также анализируются определение понятия речи, история его возникновения и взгляды восточных ученых на необходимость развития речи.

Ключевые слова: речь, культура, начальная школа, методика, родной язык, ученик, учитель, современный подход, педагогика, эффективность.

KIRISH

Zamonaviy ta'lim tizimining bosh maqsadi har tomonlama rivojlangan, mustaqil va ijodiy fikrlaydigan shaxsni tarbiyalashdir. Shaxs taraqqiyotining poydevori esa boshlang'ich sinflarda qo'yiladi. Ushbu davrda o'quvchilarning nutq madaniyatini shakllantirish ularning ijtimoiy moslashuvi va kelgusi akademik muvaffaqiyatini belgilab beradi.

Xususan, boshlang'ich sinflarda nutq madaniyatini shakllantirish bugungi kunda dolzarb masala hisoblanadi. Nutq to'g'riligi ustida ishlash boshlang'ich sinflarda o'quvchilarining nutq madaniyatini takomillashtirishda o'qituvchining o'quv-uslubiy faoliyatidagi asosiy yo'nalishlardan biri sanaladi [5; 12-b.].

Nutq madaniyatini shakllantirish masalasi uzoq o'tmish Sharq mutafakkirlari ijodida ham markaziy o'rin egallagan. Forobiy to'g'ri so'zlash, mantiqiy xulosalar chiqarish, mazmundor va go'zal nutq sohibi bo'lish haqida shunday deydi: “Qanday qilib ta'lim berish va olish, fikrni qanday ifodalash, bayon etish, qanday so'rash va qanday javob berishga kelganimizda, bu haqidagi ilmlarning eng birinchisi jismlarga, ya'ni substansiya (mustaqil, o'z-o'zidan mavjud) va aksidensiya (tasodifan namoyon bo'luvchi holat)larga ism beruvchi til haqidagi ilmdir, deb tasdiqlayman.

Ikkinchi ilm grammatikadir: u jismlarga berilgan ismlarni qanday tartibga solishni hamda substansiya va aksidensiyaning joylashishini va bundan chiqadigan natijani ifodalovchi hikmatli so'zlarni hamda nutqni qanday tuzishni o'rgatadi.

Uchinchi ilm logikadir: u ma'lum xulosalar keltirib chiqarish uchun mantiqiy shakllarga binoan qanday qilib darak gaplarni joylashtirishni o'rgatadi. Bu xulosalar yordamida biz bilmagan narsalarni bilib olamiz hamda nima to'g'ri va nima yolg'on ekanligi haqida hukm chiqaramiz" [2: 54-b.].

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Nutq atamasi arabcha so'zdan olingan bo'lib, so'zlash, gapirish qobiliyati ma'nolarini bildiradi. Nutq tilning fikr ifodalash va almashish jarayonlarida amal qilishi, so'zlovchining til vositalaridan foydalanish jarayoni hamda shu jarayonning hosilasidir.

Ma'lumki, inson hayotida nutq va tafakkurning o'rni hamda roli qadimdan ko'pchilikni qiziqtirib kelgan. Forobiy, Zamaxshariy, Beruniy, Ibn Sino, Yusuf Xos Hojib, Kaykovus, Alisher Navoiy kabi mutafakkirlar o'z asarlarida nutqni ... ma'naviy kamolot belgilaridan biri sifatida qayd etganlar. Jumladan, Forobiy so'zlash quvvati haqida shunday deydi: "...so'zlash quvvati (nutq) shunday quvvatki, uning yordamida inson bilim va hunar egallaydi, uning yordamida xulq-atvoridagi xunuk va go'zal harakatlarni ajrata biladi va bajarilishi zarur bo'lgan-bo'lmagan ishlarni ado etadi, shu bilan birga zararli va foydali narsani, lazzatli va achchiq narsalarni fahmlaydi" [2: 188-b.].

M.Koshg'ariyning "Devon-u lug'otit turk" asarida "Adab boshi – til" maqoli keltirilgan. Bu buyuk ajdodlarimizning inson ma'naviyatining shakllanishi va rivojlanishida tilning nechog'li ahamiyatli ekanligiga urg'u berganini ko'rsatadi. Yusuf Xos Hojib insonda uquv-idrok va bilim til, so'z orqali ayon bo'lishini aytib, nutqning ravon bo'lishiga da'vat etadi: "Uquv va bilimning tilmochi, tarjimoni tildir. Kishiga ro'shnolik, yaxshilik va ezguliklar til tufayli keladi, buni yaxshi bilib olish kerak. Qut-izzatni ham, obro'-e'tiborni ham kishi til orqali topadi. ... Hech qachon ko'p gapirma. Juda oz so'zla. Tuman so'z tugunini bitta so'z bilan yozib yubor, ya'ni oz so'zlarga ko'proq ma'no singdirish payidan bo'lgin".

Kaykovus o'zining "Qobusnoma" asarida so'zlash madaniyati quyidagicha e'tirof etadi: "... xalq oldida gapirganda so'zing go'zal bo'lsin, bu so'zni xalq qabul qilsin. Xaloyiq sening so'zing bilan baland darajaga erishganingni bilsin, chunki kishining martabasini so'z orqali biladilar, ... har kishining ahvoli o'z so'zi ostida yashiringan bo'ladi." [4]

Ma'naviy kamolot belgilaridan biri sifatida qayd etganlar. Jumladan, Forobiy so'zlash quvvati haqida shunday deydi: "... so'zlash quvvati (nutq) shunday quvvatki, uning yordamida inson bilim va hunar egallaydi, uning yordamida xulq-atvoridagi xunuk va go'zal harakatlarni ajrata biladi va bajarilishi zarur bo'lgan hamda bo'lmagan ishlarni ado etadi. Shu bilan birga, zararli va foydali narsani, lazzatli va achchiq narsalarni fahmlaydi" [2: 188-b.].

M. Koshg'ariyning "Devonu lug'otit turk" asarida "Adab boshi – til" maqoli keltirilgan. Bu buyuk ajdodlarimizning inson ma'naviyatining shakllanishi va rivojlanishida tilning nechog'li ahamiyatli ekanligiga urg'u berganini ko'rsatadi.

Yusuf Xos Hojib insonda uquv-idrok va bilim til, so'z orqali ayon bo'lishini aytib, nutqning ravon bo'lishiga da'vat etadi: "Uquv va bilimning tilmochi, tarjimoni tildir. Kishiga ro'shnolik, yaxshilik va ezguliklar til tufayli keladi, buni yaxshi bilib olish kerak. Qut-izzatni ham, obro'-e'tiborni ham kishi til orqali topadi. ... Hech qachon ko'p gapirma. Juda oz so'zla. Tuman so'z tugunini bitta so'z bilan yozib yubor, ya'ni oz so'zlarga ko'proq ma'no singdirish payidan bo'lgin".

Kaykovus o'zining "Qobusnoma" asarida so'zlash madaniyatini quyidagicha e'tirof etadi: "... xalq oldida gapirganda so'zing go'zal bo'lsin, bu so'zni xalq qabul qilsin. Xaloyiq sening so'zing bilan baland darajaga erishganingni bilsin, chunki kishining martabasini so'z orqali biladilar. ... Har kishining ahvoli o'z so'zi ostida yashiringan bo'ladi" [4].

Boshlang'ich sinf o'quvchilari nutqini o'stirish masalasi hozirgi uslubiy adabiyotlarda til, lug'at boyligi va nutq madaniyati haqidagi bilimlarga turlicha yondashuvlar asosida hal qilinadi.

Ona tili ta'limi jarayonida o'quvchilar nutqini o'stirish masalasi o'tgan asrning 30–50-yillarida A. Sa'diy, S. Dolimovlar tomonidan, 60-yillardan keyin esa pedagogika fanlari nomzodi Y. Abdullayev, pedagogika fanlari doktori Q. Abdullayeva, professor K. Qosimova, B. Turdiyev, A. G'ulomov, M. Asqarova, S. Matchonov, Sh. Yusupova, T. Ziyodova kabi olimlar tomonidan tadqiq qilingan.

A. Sa'diy adabiyot o'qitishda qahramonlarga og'zaki va yozma tavsif berish, S. Dolimov esa yozma bayon va adabiy-ijodiy ishlarni tashkil etishda o'quvchilar nutqiy boyligining ahamiyati bo'yicha metodik tavsiyalarni qayd etgan.

Q. Abdullayeva “1-sinfda nutq o‘stirish” metodik qo‘llanmasida o‘quvchilarni tovush va so‘zlarni to‘g‘ri talaffuz qilishga o‘rgatish, savod o‘rgatish davrida mantiqiy mashqlarni mustaqil tashkil etish, didaktik materiallar va ko‘rgazmali vositalardan foydalanish usullarini bayon etgan^[1].

K. Qosimova “5-sinf ona tili darslarida lug‘at ustida ishlash” kitobida lug‘aviy mashqlarni tashkil etish metodikasi xususida so‘z yuritadi [9]. Tilning lug‘at tarkibi o‘quvchining nutqiy rivojlanishi va atrofdagilar bilan muloqotga kirishishida katta imkoniyatlar yaratadi. O‘qituvchi o‘quvchilarni turli vaziyatlarda til birliklaridan foydalana olishga, o‘z nutqiga ongli munosabatda bo‘lishga, har bir aytgan so‘ziga nisbatan javobgarlikni his qilishga o‘rgatishi kerak. Ona tili o‘quv predmeti sifatida nafaqat nazariy bilimlarni o‘zlashtirishga, balki inson uchun umri davomida zarur bo‘ladigan til birliklarini amaliy qo‘llash ko‘nikmalarini shakllantirishga ham xizmat qilishi lozim.

B. Turdiyevning “Yozma nutqni o‘stirish yuzasidan praktikum” nomli qo‘llanmasida yozma nutqning umumiy nazariy masalalari, yordamchi xarakterdagi yozma ishlar, kitob ustida mustaqil ishlash bilan bog‘liq yozma ishlar, ish qog‘ozlarini to‘ldirish, bayon va insho yozishga o‘rgatish masalalari yoritilgan.

A. G‘ulomov va M. Qodirovning “O‘zbek tilida nutq o‘stirish metodikasi” kitobida nutq o‘stirishning nazariy va amaliy ahamiyati, nutq o‘stirishga doir mashqlarni tashkil etish bo‘yicha metodik tavsiyalar berilgan.

M. Asqarova rahbarligida bir guruh olimlar tomonidan yaratilgan “Kichik yoshdagi bolalar nutqini o‘stirish” nomli o‘quv qo‘llanmasi asosan bog‘cha yoshidagi bolalar nutqini o‘stirish masalalarini o‘rganishga bag‘ishlangan^[3]. Maktabgacha ta‘lim yoshidagi bolalar nutqini o‘stirish ta‘limning keyingi bosqichlari uchun zamin ekanligini, nutq o‘stirish mashg‘ulotlarining mazmunini va ta‘lim usullarini oldindan aniqlash, bolalarga individual yondashish, mashg‘ulotning barcha bosqichlarida har bir bolaning nutqiy faolligini rivojlantirish zarurligini unutmazlik lozim.

B. To‘xliyev, M. Shamsiyeva, T. Ziyodovalar tomonidan yaratilgan “O‘zbek tili o‘qitish metodikasi” qo‘llanmasida bo‘lajak mutaxassislarni maktab ta‘limiga tayyorlashda grammatik mavzularga bog‘liq holda o‘quvchilar nutqini o‘stirish va lug‘atini boyitish metodikasiga alohida e‘tibor qaratilgan [6]. Boshlang‘ich sinfda o‘qitiladigan barcha predmetlarga doir bilimlarning egallanishini ta‘minlaydigan turli mashqlar o‘quvchilarning savodli yozuvi, to‘g‘ri talaffuzi va og‘zaki nutqqa oid ko‘nikmalarini shakllantirishga qaratilishi, o‘quvchilar lug‘at zaxirasini boyitish barobarida o‘quv predmetlarini o‘zlashtirish hamda og‘zaki va yozma nutq madaniyatini shakllantirishning muhim sharti sanaladi.

Sh. Yusupovning “Hozirgi o‘zbek adabiy tili darslarida o‘quvchilar tafakkurini o‘stirishning falsafiy asoslari” nomli monografiyasida ona tili ta‘limida o‘quvchilarning tilni amaliy o‘zlashtirishlariga erishishda mustaqil ish turlaridan foydalanish yaxshi samara berishi qayd etilgan^[7]. O‘quvchilarning bilish faolligini oshirish, ularni o‘qishga qiziqtirish va ularda mustaqil bilim olish ko‘nikmalarini shakllantirish dolzarb muammodir. Ma‘lumki, bilish faoliyati, bilish faolligi va bilish tashabbuskorligi kabi tushunchalar bilan bir qatorda bilish mustaqilligi ham katta ahamiyat kasb etadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida nutq madaniyatini shakllantirishning pedagogik va psixologik asoslari nazariy jihatdan o‘rganildi. Tadqiqot jarayonida pedagogika, psixologiya, tilshunoslik hamda nutq madaniyatiga oid ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, qiyosiy-taqqoslash, tizimli yondashuv va umumlashtirish metodlaridan foydalanildi.

Mavzuga oid mahalliy va xorijiy olimlarning ilmiy qarashlari o‘rganilib, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida nutq madaniyatini rivojlantirishga ta‘sir etuvchi omillar tahlil qilindi. Xususan, Sharq mutafakkirlarining nutq odobi va so‘z madaniyatiga doir qarashlari hamda zamonaviy pedagogik yondashuvlar qiyosiy tahlil qilindi.

Tadqiqot davomida o‘quvchilarning og‘zaki va yozma nutqini rivojlantirishga xizmat qiluvchi metodlar, didaktik vositalar va ta‘lim texnologiyalarining samaradorligi ilmiy manbalar asosida umumlashtirildi. Shuningdek, nutq madaniyatini shakllantirishda o‘qituvchining nutqi, muloqot muhiti, o‘quv topshiriqlari hamda interfaol metodlarning o‘rni tahlil qilindi.

Olingan nazariy ma‘lumotlar asosida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida nutq madaniyatini shakllantirishning samarali yo‘llari va pedagogik shart-sharoitlari bo‘yicha xulosalar ishlab chiqildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Boshlang‘ich sinfda o‘quvchilarga berilgan grammatik bilim va ko‘nikmalar, nutq hamda imloga oid malakalar o‘quvchilar tomonidan aytilgan ayrim so‘z va gaplardagina emas, balki mantiqiy fikrlangan holda keltirilgan misollar, bayon va insholarda qo‘llangandagina puxta o‘zlashtirilgan hisoblanadi. O‘quvchida mustaqil matn yaratish malakasini hosil qilish uchun, avvalo, uning og‘zaki nutqini o‘stirish yuzasidan ish olib borish lozim. Chunki o‘quvchining og‘zaki nutqi qanchalik taraqqiy etgan bo‘lsa, bu uning yozma nutqida ham o‘z aksini topadi. O‘quvchi biror voqea-hodisani xoh yozma, xoh og‘zaki bayon qilishi uchun ma‘lum darajada so‘z

boyligiga ega bo'lishi, u yoki bu mavzuda fikrini aniq ifoda etishi uchun mavzu mazmuniga mos so'z va so'z birikmalarini topa bilishi, nutqda ularni o'z o'rinda ishlata olishi lozim.

Tadqiqotlar tahlili nutqiy bilim bilan nutqiy ko'nikmaning ikki xil hodisa ekanligini ko'rsatdi. Nutqiy bilim tilning barcha sathlariga doir bilimlarni o'zlashtirish asosida egallanadi, nutqiy ko'nikma esa nutqiy tizimni turli nutq uslublarida ishga solishdir. Inson nutqiy faoliyati davomida so'zning shakliga emas, balki uning ma'no tomoniga e'tibor qaratadi va o'z fikrini aniq ifodalash uchun kerakli so'zni tanlaydi. Nutq yo'nalishiga tez moslashish, uni rejalashtirish, nutq mazmunini ishlab chiqish uchun til vositalarini topa olish hamda ularni muomalaga kirita bilish nutqiy ko'nikma sanaladi.

K. D. Ushinskiy ta'kidlashicha, "Bolalarda so'zlash qobiliyatini rivojlantirish ularda mantiqiy fikrlashni rivojlantirish bilan deyarli bir xil narsa demakdir". Mantiqiy fikrlash boshlang'ich sinflarda shakllanadi va rivojlanadi, butun umr davomida takomillashib boradi. Inson fikri tilning shakl va vositalarida ifodalanadi. Fikr mazmuni qanchalik murakkab bo'lmasin, uni tilning sintaktik konstruksiyalari va morfologik shakllari ko'magida izchil aks ettirish mumkin. Shunday qilib, tilni o'zlashtirish, yetarli so'z boyligi va grammatik shakllarga ega bo'lish tafakkur rivoji uchun zamin yaratadi.

E. G'oziyev nutq yordamida voqelik aks ettirilishi va nutq tafakkur psixologiyasining muhim xususiyatlaridan biri ekanligini ta'kidlaydi.

Nutq – tilning fikr ifodalash hamda almashish jarayonida alohida ijtimoiy faoliyat turi sifatidagi muayyan yashash shakli bo'lib, uning og'zaki va yozma ravishda namoyon bo'lish jarayonlari, ya'ni so'zlashish jarayoni va uning natijasi tushuniladi. Lingvistik nazariyada nutq tushunchasi muayyan til jamoasida qabul qilingan ifoda vositalari tizimi hisoblangan mavhum til tushunchasiga hamda ijtimoiy borliqning eng xarakterli ko'rinishlaridan bo'lgan aniq, bir qadar umumiyroq til tushunchasiga qarama-qarshi qo'yiladi. Yozma nutq og'zaki nutqdan bir qadar shakllanganligi, so'zlarning o'ta sinchkovlik bilan tanlab olinishi, grammatik jihatdan aniq, lekin murakkab shakllanganligi, og'zaki nutq uchun xos bo'lgan ohang, mimika va qo'l harakatlaridan foydalana olmasligi bilan farqlanadi.

Nutqning monologik va dialogik turlari, qo'llanish sohasiga qarab badiiy nutq, ilmiy nutq, rasmiy nutq kabi shakllari mavjud. Har qanday shaklda va har qanday holatda ham aniqlik, ravonlik, soddalik, ta'sirchanlik nutqning eng muhim belgilari bo'lib qolishi kerak [8: 425-b.]. Yaxshi rivojlangan nutq jamiyatda kishi faoliyatining muhim vositalaridan biri sifatida xizmat qiladi. O'quvchi uchun esa nutq maktabda muvaffaqiyatli ta'lim olish qurolidir.

Nutq faoliyati hamda o'quvchilar nutqini o'stirish uchun quyidagilarga e'tibor berish zarur:

1. Kishi nutqining yuzaga chiqishi uchun ehtiyoj bo'lishi kerak.
2. Har qanday nutqning mazmuni, materiali bo'lishi lozim. Bu material qanchalik to'liq, boy va qimmatli bo'lsa, uning bayoni shunchalik mazmunli bo'ladi.
3. Nutqni til vositalari bilan qurollantirish zarur. O'quvchilarga til namunalarini berish, ular uchun yaxshi nutqiy sharoit yaratish zarur. Nutqni eshitish va undan o'z tajribasida foydalanish natijasida bolalarda ongli ravishda "tilni sezish" shakllanadi.

Nutqni egallashning qator aspektlari mavjud. Bular:

1. Adabiy til me'yorlarini o'zlashtirish. Maktab o'quvchilarni adabiy tilni sodda so'zlashuv tilidan, sheva va jargonlardan farqlashga o'rgatadi, adabiy tilning badiiy, ilmiy va so'zlashuv variantlari bilan tanishtiradi.
2. Jamiyatimizning har bir a'zosi uchun zarur bo'lgan muhim nutq malakalarini, ya'ni o'qish va yozish malakalarini o'zlashtirish. Bu orqali o'quvchilar yozma nutqning xususiyatlarini, uning og'zaki-so'zlashuv nutqidan farqini bilib oladilar.
3. O'quvchilar nutq madaniyatini takomillashtirish. Til jamiyatdagi eng muhim aloqa vositasidir. Tilning mana shu ijtimoiy ahamiyatidan kelib chiqib, maktabda o'quvchilarning nutq madaniyatiga alohida e'tibor beriladi [105: 300-b.].

Bolalar olti yoshga to'lganda morfologiyaning eng muhim vositalari va sintaksisning ko'plab shakllarini so'zlashuv uslubi doirasida o'zlashtirib olgan bo'ladilar. Boshqacha aytganda, bolalar ona tilini nutq faoliyati, nutqni qabul qilish va so'zlashish orqali o'zlashtiradilar. Shuning uchun ham bolalarning nutqiy faoliyati, muloqoti va o'z fikrlarini ifodalashi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish juda muhim sanaladi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida nutq madaniyati bo'yicha ko'nikmalarni shakllantirishda pedagogik shartlar majmuini aniqlar ekanmiz, biz ona tili ta'limiga zamonaviy jamiyat tomonidan qo'yilgan talablarga hamda boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun til ta'limi mazmuniga asoslandik.

Ta'lim jarayonida muloqot, uning mohiyati, ahamiyati va roli haqida pedagogik tasavvurlar quyidagilarni qayd qilish imkonini berdi:

- a) muloqot – mahalliy va xorijiy pedagogika tarixida muloqotga murojaat qilish odamning o'zini anglash, ongini rivojlantirish va mustaqilligini namoyon etishga bo'lgan ehtiyoji bilan bog'liq (J. Dyui, I.G. Pestalossi, L.N. Tolstoy, K.D. Ushinskiy va boshqalar);
- b) muloqot – qadriyatlar mohiyatini izlash va ularni kechinmalar hamda harakatlarda mustahkamlash vaziyatidir (Ye.V. Bondarevskaya, Z.I. Vasileva, I.A. Kolesnikova, A.P. Tryapitsina va boshqalar);
- v) muloqot – antropotsentrizm, tushunish va qayg'udoshlikni ta'minlaydi, odamdagi individuallikni namoyon qiladi (R.Yu. Xudoyberganov, V. Diltey, Ye.I. Kazakova, A.G. Rivin va boshqalar);
- g) madaniyat bilan va madaniyat ichida tarbiyalash, bir tomondan, odamning ijtimoiy hayotga va muloqotga tabiiy yo'sinda kirishini ta'minlaydi, boshqa tomondan esa aynan muloqot orqali madaniyatlarni o'zlashtirish sodir bo'ladi (T.G. Braje, I.S. Gracheva, A.V. Mudrik va boshqalar).

1-jadval: Boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutq madaniyatini shakllantirish komponentlarining mazmuni

Komponent	Mazmuni
Lingvistik	<ul style="list-style-type: none"> • faol lug'aviy, grammatik va fonetik materialni bilish; • tilning grafik tizimini bilish; • imlo qoidalari, ular turli tamoyillarga tayanishi; • og'zaki va yozma nutq uchun xos bo'lgan maxsus formulalar.
Psixologik	<ul style="list-style-type: none"> • nutq bo'yicha bilim va ko'nikmalar; • fikrni og'zaki va yozma shaklda ifodalash layoqati; • yozma nutq bilan og'zaki nutqning boshqa ko'rinish va shakllarining o'zaro ta'sirlashuvi xarakteri; • o'quvchilarning qiziqish va motivlarini hisobga olish.
Metodologik	<ul style="list-style-type: none"> • yozma va og'zaki nutqni takomillashtirish bo'yicha mustaqil ishlash ko'nikmalari; • imlo qoidalari ko'rinishida turli tayanchlardan foydalanish ko'nikmalari; • turli lug'atlardan foydalanish ko'nikmalari.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutq madaniyatini shakllantirish komponentlari mazmuni shunday xulosa chiqarishga imkon beradiki, o'quvchilarga nutq faoliyatining mazkur turini o'rgatishda quyidagilar zarur sanaladi: til qoidalari o'zlashtirish, ona tili vositalari orqali o'zining yoki boshqalarning fikrini ifodalash maqsadida ulardan foydalanishni o'rganish, shuningdek, u yoki bu yozma fikrni mustaqil tuzishda turli tayanchlardan foydalanish ko'nikmasini egallash. Bunda o'qituvchining vazifasi ta'lim jarayonida barcha komponentlarning muvaffaqiyatli amalga oshishi uchun qulay shart-sharoit yaratishdan iborat.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida nutq madaniyatini shakllantirishga imkon beruvchi yozma va og'zaki nutqni muvaffaqiyatli o'zlashtirish an'anaviy metodlar bilan interfaol metodlarning uyg'unligini ta'minlagan holda maxsus mashqlarni bajarish orqali amaliy ko'nikmalar hosil qilishni talab etadi.

Boshlang'ich sinf ona tili darslarining asosiy vazifasi o'quvchilarni o'quv-biluv faoliyatiga tayyorlash, boshqalar bilan muloqotga kirisha oladigan, o'z fikrini boshqalarga tushunarli tarzda yetkaza oladigan shaxsni shakllantirishdan iborat.

"Ona tili" o'quv predmeti boshlang'ich sinf o'quvchilarida shaxs nutqiy madaniyatini shakllantirish mazmuni o'z ichiga uchta komponentni qamrab oladi: lingvistik, psixologik va uslubiy.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida nutq madaniyatini shakllantirish shunchaki savodxonlik darsi emas, balki millatning ma'naviy va intellektual kelajagini belgilaydigan strategik pedagogik jarayondir. Kichik maktab yoshidagi bolaning tili endigina shakllanayotgan yumshoq mumga o'xshaydi; unga qanday shakl berilsa, kelajakda shunday shaxs shakllanadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, nutq madaniyatini muvaffaqiyatli shakllantirish uchun ta'lim jarayonini quruq qoidalar majmuasidan jonli, kreativ va muloqotga boy muhitga aylantirish zarur. O'qituvchining yuksak nutqiy namunasi, darslarda qo'llaniladigan innovatsion nutqiy vaziyatlar va bolaning fikrlash erkinligi mukammal nutq egasini tarbiyalashning asosiy pedagogik shartlaridan hisoblanadi. Nutqi go'zal, fikri teran va o'z ona tilining boy imkoniyatlaridan faxrlanadigan avlodni tarbiyalash boshlang'ich ta'limning eng oliy va muhim maqsadidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Abdullaeva Q. 1-sinfda nutq o'stirish. – Toshkent: O'qituvchi, 1968.
2. Abu Nasr Forobiy. Fozil odamlar shahri. – Toshkent: Abdulla Qodiriy nomidagi Xalq merosi nashriyoti, 1993. – 188 b.
3. Asqarova M. va boshqalar. Kichik yoshdagi bolalar nutqini o'stirish. – Toshkent: O'zbekiston, 2001.
4. Kaykovus. Qobusnoma. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2016. – 224 b.
5. Лвов М.Р. Речь младших школьников и пути её развития. – Москва, 1975. – 12 с.
6. To'xliyev B., Shamsiyeva M., Ziyodova T. O'zbek tili o'qitish metodikasi. – Toshkent, 2010.
7. Yusupova Sh. Hozirgi o'zbek adabiy tili darslarida o'quvchilar tafakkurini o'stirishning falsafiy asoslari. – Toshkent: Fan, 2004.
8. O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi. 6-jild. – Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2003. – 704 b. (425-b.)
9. Qosimova K., Matchonov S., G'ulomova X., Yo'ldosheva Sh., Sariev Sh. Ona tili o'qitish metodikasi. – Toshkent: Noshir, 2009. – 352 b.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №6(1)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzirimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.